

5. MUNKA, SZABADIDŐ, IDŐALLOKÁCIÓ

MONOSTORI JUDIT

5.1. Bevezetés

Ebben a tanulmányban arra vállalkozunk, hogy néhány nemzetközi vizsgálat eredményeire építkezve összevevünk Európa országait abból a szempontból, hogy milyen szerepet játszik az ott élők életében a munka és a szabadidő, melyiket preferálják a másikkal szemben, és milyen különbségek vannak e tekintetben az egyes társadalmi csoportok között. Az értelmezést tekintve fontos megjegyeznünk, hogy kultúra- és értékfüggő jelenségek vizsgálatáról van szó, amelyeknek pontos feltárása meghaladja e dolgozat kereteit.

A munka és a szabadidő kapcsolatát vizsgáló modellek három különböző rendező elvre épülnek.

Az ún. *spillover* (pozitív továbbgyűrűző hatás) *modell* azt állítja, hogy valakinek a munkatapasztalatai, a munkakörülményei, a munkával való elégedettsége meghatározza a munka világán kívüli életét, attitűdjeit is. Ha valaki elégedett a munkájával, munkakörülményeivel, akkor a szabadidejével is jobban tud gazdálkodni, teljesebbnek érzi a munkán kívüli életét is.

A *kompensációs modell* a munka és a munkán kívüli világ között kompenzációs mechanizmusok létét feltételezi, nevezetesen azt mondja, hogy azok, akik elégedetlenek a munkakörülményeikkel, nagyobb eséllyel preferálják a munka világán kívüli életszférákat, mint azok, akik a munka világában elégedettek, jól fizető állásokban vannak, kedvezőek a munkakörülményeik (Wilensky, 1960).

A *szegmentációs modell* szerint nincsen kapcsolat a munka és a munkán kívüli világ között. Az egyén ezeken a területeken egymástól függetlenül alakítja ki a preferenciáit. (Dubin, 1958, 1973).

A modellek érvényességét vizsgáló kutatások eredményei szerteágazóak. Tait és munkatársai a munkával és általában az élettel való elégedettség kutatásában a *spillover* modell érvényességét bizonyították (Tait–Padgett–Baldwin, 1989), míg mások a kompenzációs és a szegmentációs modell érvényessége mellett érvelnek (Rain–Lane–Steiner, 1991; Kelly–Kelly, 1994).

Éppen ezek az eredmények készítették néhány szerzőt arra, hogy a munka és a munkán kívüli világ közötti kapcsolatot ne társadalmi szinten, hanem társadalmi rétegenként vizsgálják (Campoux, 1978; Kabanoff, 1980; Shaffer, 1987). Ez volt az oka annak is, hogy egyre fontosabbá váltak azok a kutatások, amelyek a vizsgált jelenségeket különböző aspektusokra bontották: instrumentális, kognitív vagy érzelmi aspektusokra (Elizur, 1991).

Több szerző foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy milyen az iránya a munka és a munkán kívüli világ kapcsolatának. Kohn, Kirchmeyer és Cohen például azt írták le, hogy a munkán kívüli világban szerzett tapasztalatok is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy valaki milyen munkaerő-piaci pozíciót tud szerezni, illetve hogyan alakítja azt, milyen szintű önállóságra tud szert tenni. (Kohn, 1990; Kirchmeyer, 1992; Cohen, 1997a, 1997b).

A munka és a szabadidő kapcsolatának értelmezése mellett az is fontos kutatási kérdés, hogy a munka és a munkán kívüli világ mennyire hangsúlyos az életünkben.

E tekintetben a témára vonatkozó kutatások egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy az utóbbi évtizedekben a társadalmak és az egyének életében is egyre fontosabb lett a munkán kívüli világ, ezen belül a szabadidős tevékenységek (Eurostat, 2004).

A munka és az azon kívüli világ szerepét azonban többféle szempontból ítélni lehetjük meg, és a különböző dimenziókban egymással nem konvergáló eredményekre is juthatunk. Az egyik lehetséges megközelítés szerint vizsgálhatjuk, hogy a különböző országokban és az egyes társadalmi csoportokban mennyi időt fordítanak munkára, és mekkora a szabadon felhasználható idő mennyisége. Más megközelítésben arra is fókuszálhatunk, hogy mennyire tekintik fontosnak az egyik vagy a másik tevékenységi sort a társadalom tagjai. Az is lehet szempontunk, hogy mennyire intenzív tevékenységek jellemzik a munka világát, és mennyire a szabadidőét.

5.2. Időfelhasználás

A 15 európai országra kiterjedő nemzetközi időmérleg-vizsgálat adatai szerint a lakosság egy átlagos napon több mint 4 és kevesebb mint 6 óra szabadidővel rendelkezik. A kutatásba bevont országok közül a legkevesebb szabadidő (4:13 óra, perc) a litvánokat, a legtöbb (5:46 óra, perc) pedig a norvégokat jellemzi. A norvégok mellett a finnek, a belgák és a németek azok, akiknek a legtöbb a szabadidejük. A litvánokat követően pedig a lettek és a bolgárok szabadideje a legkevesebb.

A szabadidő mennyiségét meghatározza, hogy a társadalom tagjai mennyi időt fordítanak más tevékenységekre, legfőképpen munkavégzésre. A foglalkoztatottak aránya, a törvényes munkaidő hossza, a túlórák gyakorisága, a részfoglalkoztatás elterjedtsége, a háztartási munkákra fordított idő jelentős szerepet játszanak a szabadidő hosszának változatosságában. A teljes népességre vetített időfelhasználási struktúra függ a népesség korösszetételétől is. Azokban a társadalmakban, ahol nagyobb az idősebb korosztályok részaránya, hosszabb lesz a szabadidős tevékenységekre fordított idő is, hiszen az idősebb korosztályoknak csak a töredéke foglalkoztatott.

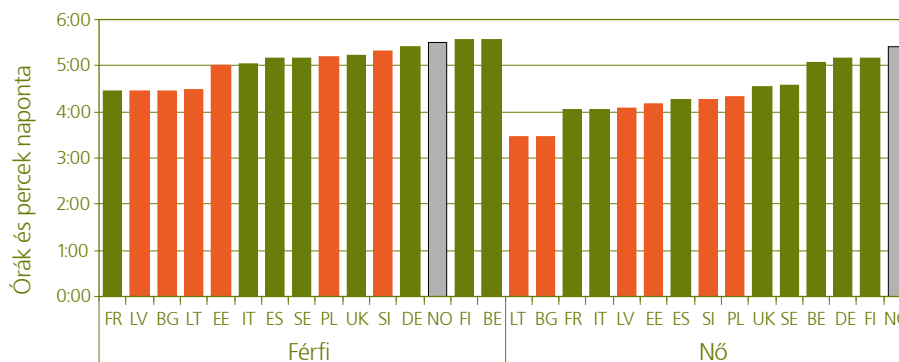
A férfiak szabadideje egy átlagos napon 4:44 és 5:58 óra, perc között mozgott, míg a nők 3:45 és 5:40 óra, perc között (5.1. ábra).

A férfiak és a nők közötti – olykor jelentős – különbségek is azzal magyarázhatók, hogy a nők foglalkoztatottsági szintje jellemzően alacsonyabb, mint a férfiaké, hogy a nők körében elterjedtebb a részmunkaidős foglalkoztatottság, ugyanakkor a legtöbb országban a nők lényegesen több időt töltenek el háztartási munkákkal, mint a férfiak. Ez utóbbinak köszönhetően a nők szabadideje minden vizsgált országban kevesebb, mint a férfiaké, noha a különbségek nem ugyanolyan mértékűek. A férfiak és a nők között a legnagyobb különbséget alapvetően a kelet-európai (Litvánia, Bulgária, Lengyelország, Észtország) és a déli (Szlovénia, Olaszország, Spanyolország) országokban mértük. Ezekben az országokban a nőknek megközelítőleg egy órával kevesebb szabadidejük van, mint a férfiaknak. A legkisebb különbség pedig Norvégiában és Németországban mérhető.

A háztartási munkára fordított idő egy társadalom, és azon belül a különböző társadalmi rétegek jóléti szintjétől, a nemi szerepek mikéntjétől függ. Azokban az országokban, ahol a háztartások anyagi helyzete megengedi, hogy a háztartási munkák egy részét szolgáltatásként vásárolják meg, ott több szabadidő marad a munkán kívüli világ egyéb területeire. A férfiak és a nők közötti különbséget pedig alapvetően a férfi és a női szerepekhez kapcsolt, sokszor évszázadokon keresztül kialakult minták határozzák meg. A déli országokban például a háztartási munkák hagyományosan a női feladatok körébe tartoznak, a férfiak kevésbé veszik ki a részüket az otthoni teendőkből, míg például az északi országokban sokkal egyenletesebb a férfiak és a nők közötti munkamegosztás.

5.1. ábra: A 20–74 éves közötti népesség szabadideje egy átlagos napon nemek szerint országonként

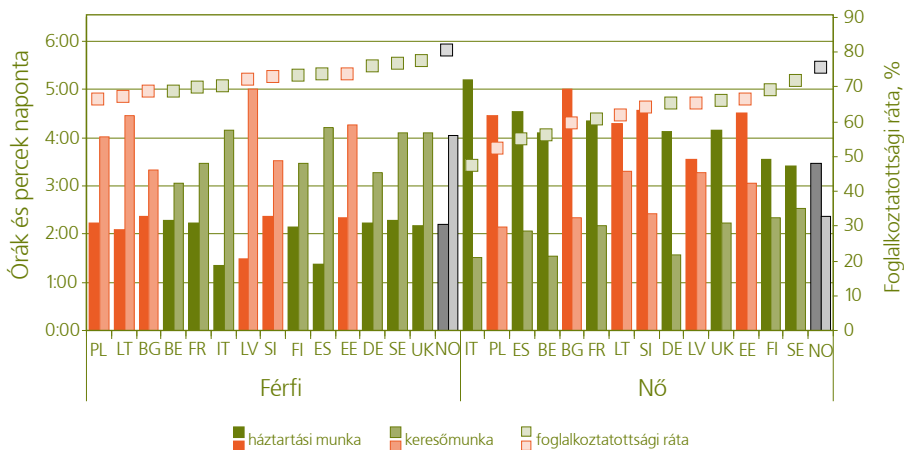
Forrás: www.testh2.scb.se/tus/tus/StatMeanMact1.html adatai alapján saját számítás.

A keresőmunkára, a háztartási munkára és a szabadidős tevékenységre fordított idő egymáshoz való viszonya, valamint a foglalkoztatottsági ráta országok szerinti különbségei rávilágítanak arra, hogy a szabadidő hosszának alakulása mögött milyen strukturális okok és milyen életmódbeli különbségek húzódnak meg. Az összefüggések nem minden esetben egy irányba mutatnak (5.2. ábra). A litván férfiak foglalkoztatottsága például az egyik legalacsonyabb a vizsgált 15 ország körében. Ugyanakkor akik dolgoznak, azok sok időt töltenek munkával, így a férfiak szabadidős tevékenységekre fordított ideje összességében alacsony. Ráadásul a balti államokban alacsony a várható élettartam, így az idősebb korosztályokra jellemző hosszabb szabadidő nem emeli meg a 20–74 éves korosztály egészére jellemző átlagot. Ezzel szemben például a belga férfiak foglalkoztatottsága szintén alacsony, de – a litvánokkal ellentétben – a leghosszabb átlagos szabadidőhossz ehhez tartozik. Ezeketől eltérő típust képvisel Norvégia, ahol a magas foglalkoztatottság hosszú szabadidővel párosul.

A nők szabadidős tevékenységekre fordított idejének hosszát sokkal változatosabb kép jellemzi, mint a férfiakét. Ez a foglalkoztatottsági ráták, a keresőmunkára és háztartási munkára fordított idők differenciáltságával is magyarázható. Az olasz, a bolgár vagy a francia nőket alacsony foglalkoztatottság jellemzi, de mégsem magas a szabadidős tevékenységekre fordított idő hossza, mert nagyon sok időt töltenek a háztartási munkákkal. Különösen az olasz és a bolgár nők háztartásban végzett tevékenysége nyúlik hosszúra. A skandináv államokban élő nők viszont sok

szabadidővel rendelkeznek, annak ellenére, hogy az ő foglalkoztatottsági rátájuk a legmagasabb Európában. Ennek a látszólagos ellentmondásnak több oka is van: egyrészt a skandináv nők körében magas a részmunkaidősök aránya (pl. a foglalkoztatott nőknek Norvégiában a 44%-a, Svédországban a 41%-a részmunkaidős), másrészt háztartási munkára kevés időt fordítanak, és a várható élettartam is magas az észak-európai országokban élők körében.

5.2. ábra: A 20–74 éves közötti népesség háztartási munkára, keresőmunkára fordított ideje egy átlagos napon nemek szerint, valamint a 15–64 éves korosztály foglalkoztatottsági rátája országonként

Forrás: www.testh2.scb.se/tus/tus/StatMeanMact1.html <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/adatai> alapján saját számítás.

5.3. Preferenciák: szabadidő vs. munka

A szabadidő hosszát nemcsak az határozza meg, hogy valaki dolgozik-e, vagy sem, hanem az is, hogy mennyi időt tölt a munkahelyén. A munkahelyen eltöltött időt a kényszerek és a preferenciák határozzák meg. Vannak, akik azért töltenek sok időt a munkahelyükön, mert ettől több anyagi forráshoz, magasabb jövedelemhez, előmeneteli lehetőségekhez jutnak, míg másoknak a túlórázás a feltétele annak, hogy megtartsák állásukat. Vannak, akik önként vállalják a részmunkaidőt, hogy több idejük maradjon a családjukra, míg másoknál a teljes állás feladása kényszeren alapul. Azt mindenesetre elmondhatjuk, hogy a rendelkezésre álló szabadidő hossza nem pusztán preferenciákon alapszik, ezért érdemes külön is megvizsgálnunk azt a kérdést, hogy a különböző társadalmakban, illetve az egyes társadalmi rétegekben milyen szerepe van a szabadidőnek. Amikor ezt a kérdést vizsgáljuk, akkor nem csupán a szabadidő hosszára, hanem annak tartalmára is kell gondolnunk. Gondolhatja valaki azt, hogy a kevesebb szabadidőt akarja intenzívebben kihasználni, míg másoknak a minél hosszabb szabadidő a fontos. Az erre vonatkozó kérdéseink ezeket a különbségeket nem szűrjük ki, pusztán arra adnak választ, hogy az egyének számára mennyire fontos a szabadidő.

A munka fontosságának megítélése szintén nagyon komplex módon értelmezhető. Vannak olyan országok, és ezen belül társadalmi csoportok, ahol a munka fontosságát annak hiánya határozza meg; azaz a munkahelyek szűkössége, az alacsony

foglalkoztatottság felértékeli a munkát, míg másutt a munka ethosz, kulturális vagy vallási gyökerek állnak a munka preferálása mögött.

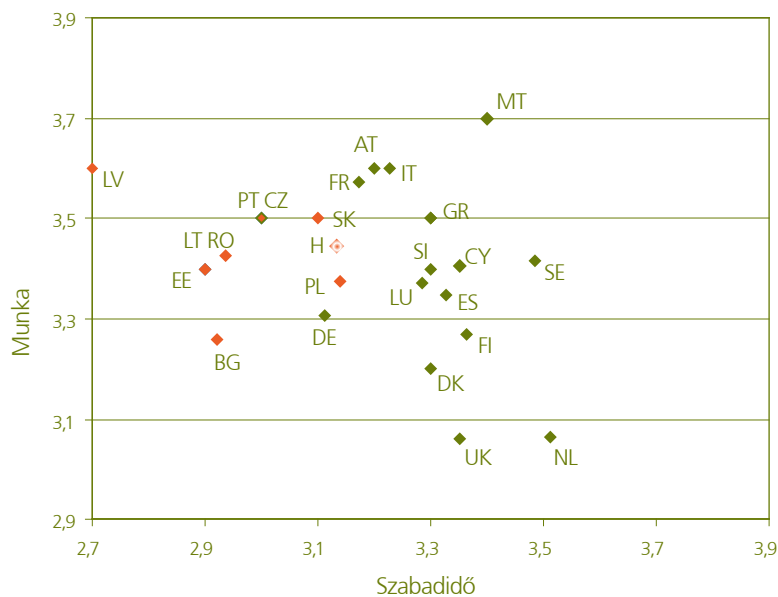
A World Values Survey (WVS) negyedik és ötödik hullámában részt vett 27 európai országból mindössze öt olyan találtunk – Hollandia, az Egyesült Királyság, Dánia, Finnország és Svédország –, ahol az általunk készített index alapján a szabadidő nagyobb értéket képviselt, mint a munka. A többi országban a munka preferálása volt fontosabb. A Máltán, Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában és Lettországban) élők preferálták leginkább a munkát. Az Európai Unióba 2004 után belépett tagállamokban általában erős volt a munka támogatottsága, közülük Lettország mellett Csehországban és Szlovákiában a legnagyobb. Megoszlottak az országok a tekintetben is, hogy mennyire nagy a távolság a munka és a szabadidő fontossága között. E tekintetben kiemelhetjük Hollandia vagy az Egyesült Királyság példáját, ahol a szabadidő fontosságának hangsúlyozása mellett alacsony a munka fontosságának támogatottsága. A szabadidőnél viszont lényegesen nagyobb volt a munka preferálása Romániában, Csehországban, Portugáliában és a három balti államban (5.3. ábra).

5.3. ábra: A szabadidő és a munka preferálása a 18 éves és idősebb népesség körében országonként

Megjegyzések:

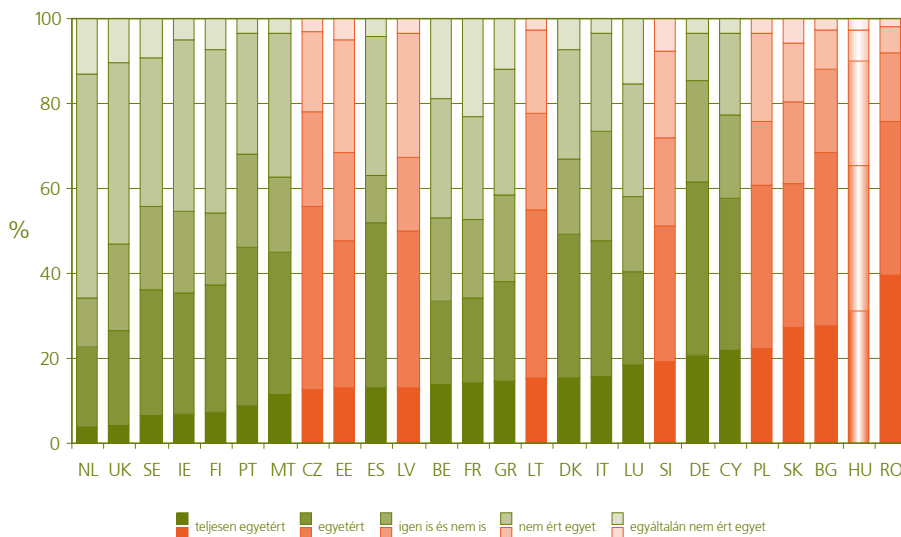
A vizsgálatban a szabadidő és a munka preferenciájára vonatkozó kérdés: „Mennyire fontos az Ön életében a...?” A válaszlehetőségek a következők voltak: 1 – egyáltalán nem fontos; 2 – kevésbé fontos; 3 – elég fontos; 4 – nagyon fontos. Az egyes országokat egy olyan mutatószámmal jellemeztük, amely a válaszokhoz rendelt pontszámok átlagából állt elő. A képzett mutatóban a pontszámok 1-től 4-ig terjedtek, az „egyáltalán nem fontos” válasz 1, a „nagyon fontos” válasz 4 pontot kapott.

Forrás: BG, CY, DE, ES, FI, FR, HU, IT, NL, PL, RO, SE, SI, UK: WVS, ötödik hullám (2005–2007); AT, BE, CZ, DK, EE, GR, IE, LT, LV, LU, MT, PT, SK: WVS, negyedik hullám (1999–2004) adatai alapján saját számítás.

Az egyének az élet különböző területeit, az adott területen való érvényesülést – ahogyan a fentebbi elemzésből is láttuk – különböző fontosságúnak tekintik. Egyéni és országos szinten is eltérő azonban az, hogy mennyire állítják szembe egymással a különböző területek fontosságát. Vannak olyanok, akik a munka és a szabadidő világát egyaránt fontosnak vélik, míg mások mindkét terület fontosságát leértékelik, megint mások az egyiket preferálják a másikkal szemben. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy ha szembeállítjuk egymással a munkát és a szabadidőt, akkor hogyan választanak az emberek. A WVS keretei között az egyes országok állampolgárainak azt a kérdést tették fel, hogy mennyire értenek egyet az állítással: „Első mindig a

munka, még akkor is, ha emiatt kevesebb szabadidő marad.” Ennek az állításnak az erőteljes támogatottsága a volt szocialista országokban a legjelentősebb. Romániában például a felnőtt népesség 40 százaléka teljesen egyetértett ezzel, míg a magyaroknak, a bolgároknak, a szlovákoknak megközelítőleg 30 százaléka. A legkevesbé a Hollandiában és Nagy-Britanniában élők értenek teljesen egyet az állítással. Mindkét országban 5 százalék alatt maradt a teljesen egyetértők aránya. Emellett a skandináv országokban (Svédországban, Finnországban), Írországban és néhány dél-európai országban (így pl. Máltán, Portugáliában, Spanyolországban) is alacsony a munka támogatottsága ha azt szembeállítjuk a szabadidővel (5.4. ábra).

5.4. ábra: A munka preferálása a szabadidő rovására a 18 éves és idősebb népesség körében országonként (%)

Megjegyzés:

A kérdés: „Mennyire ért egyet a következő állítással: Első mindig a munka, még akkor is, ha kevesebb szabadidő marad.
1 – teljesen egyetért, 2 – egyetért, 3 – igen is és nem is, 4 – nem ért egyet, 5 – egyáltalán nem ért egyet.”

Forrás: BG, CY, DE, ES, FI, FR, HU, IT, NL, PL, RO, SE, SI, UK: WVS, ötödik hullám (2005–2007); AT, BE, CZ, DK, EE, GR, IE, LT, LV, LU, MT, PT, SK: WVS, negyedik hullám (1999–2004) adatai alapján saját számítás.

Az új és a régi tagállamok közötti különbségekben jelentős szerepe lehet annak is, hogy a különböző országokban élőknek igen eltérőek a tapasztalataik a munkanélküliséggel, így a munkahelyek biztonságával kapcsolatban is. Az új tagállamok számára a munkanélküliség megtapasztalása mintegy 20 éves múltat tekint vissza, míg a régi tagállamok munkaerőpiacán sokkal régebben jelen van a munkanélküliség. Az új tagállamokban élők közül még sokan emlékeznek, még sokan megtapasztalták azt az időszakot, amikor a munkanélküliség ismeretlen jelenség volt, amikor mindenkinek volt biztos munkahelye. Ők talán nehezebben élik meg a jelenlegi bizonytalanságokat, mint a régi uniós államokban élő polgártársaik, akik már hozzászoktak ahhoz, hogy a munkanélküliség kisebb-nagyobb mértékben jelen van a munkaerőpiacon.

Azt is hozzá kell tenni, hogy a volt szocialista országokban jellemzőbb a tartós munkanélküliség, illetve a rendkívül magas inaktivitás a munkaképes lakosság körében. Bizonyos társadalmi csoportoknak (alacsony iskolai végzettségűek, „idősebb” munkavállalók) nagyon kicsi az esélye arra, hogy ha egyszer kikerültek a munkaerőpiacról, akkor visszakerüljenek oda. Számukra nyilvánvalóan nagyobb értéket képvisel a munka, mint a szabadidő, hiszen sokan közülük kényszerből vannak távol a munkaerőpiactól.

A férfiak és a nők között nincsen jelentős különbség a kérdésre adott választ illetően, noha a legtöbb országban a férfiak kissé erőteljesebben támogatták az állítást.

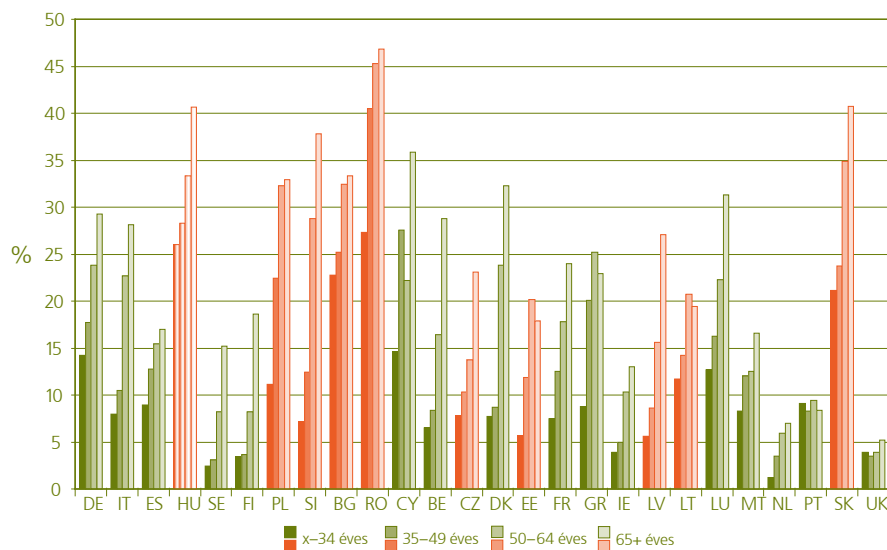
Az életkor előrehaladtával jellemzően erősödik a munka preferálása a szabadidővel szemben, noha egyetlen keresztmetszeti adat alapján nem tudjuk megmondani, hogy ez a korábbi generációk eltérő élettapasztalatain, értékválasztásán alapszik, vagy minden generációra jellemző, hogy idősebb életkorukban a munkát preferálják a szabadidővel szemben. A korcsoportok közötti különbségek Nagy-Britanniában, Hollandiában és Portugáliában a legmérsékeltőbbek. Ott minden korosztályban viszonylag alacsony azoknak az aránya, akik erősen egyetértenek azzal, hogy első helyen mindig a munka áll. Jelentősek a korosztályi különbségek például Szlovéniában, ahol a 35 év alattiak 7, a 35–49 év közöttieknek 12, az 50–64 év közöttieknek 29, a 64 éves és idősebb lakosságnak pedig 38 százaléka adott erősen támogató választ a kérdésre (5.5. ábra.)

5.5. ábra: Azoknak az aránya, akik teljesen egyetértenek azzal az állítással, hogy első helyen a munka áll (18 éves és idősebb népesség) országokként

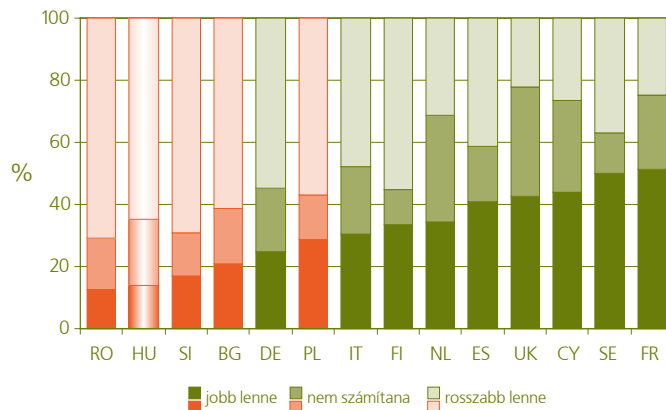
Megjegyzés:

A kérdést lásd az 5.4. ábránál.

Forrás: BG, CY, DE, ES, FI, FR, HU, IT, NL, PL, RO, SE, SI, UK: WVS, ötödik hullám (2005–2007); AT, BE, CZ, DK, EE, GR, IE, LT, LV, LU, MT, PT, SK: WVS, negyedik hullám (1999–2004) adatai alapján saját számítás.

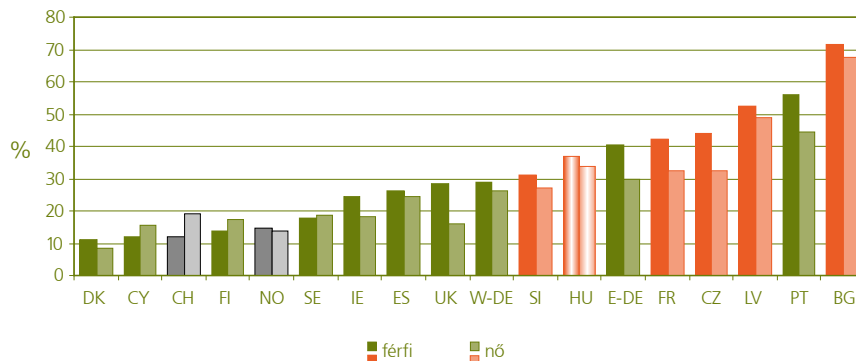
A munka megítélésének különbözősége abban is megnyilvánul, hogy hogyan reagálnak az egyének arra a kérdésre, hogyan érintené őket az a tény, hogy a munka fontossága csökkenne az életükben. A volt szocialista országokban sokkal nagyobb azoknak az aránya, akik ezt negatívan ítélik meg, mint a régi tagállamok lakosai körében. A vizsgálatba bevont régi tagállamok közül a finn és a német polgárok élnék meg legnegatívabban, ha életükben a munka fontossága csökkenne (5.6. ábra).

5.6. ábra: Hogyan hatna a munka fontosságának csökkenése az egyének életére (18 éves és idősebb, dolgozó népesség) országonként (%)

Forrás: WVS, ötödik hullám (2005) adatai alapján saját számítás.

A munka többféle jelentéssel bír az egyének életében. Közülük kétségtelenül az egyik legfontosabb az, hogy a munkajövedelmek biztosítják az egyének és háztartásaik jólétét. A magasabb jövedelemmel járó állás, mint fontos cél, mégis különböző súllyal jelenik meg az emberek életében. Az új tagállamokban élők számára nemcsak a munka maga nagyon fontos, hanem nagyobb hajlandóságot mutatnak arra is, hogy a magasabb jövedelemért cserébe többen is dolgozzanak (5.7. ábra).

5.7. ábra: Azoknak az aránya, akik hajlandók lennének többen is dolgozni azért, hogy többet keressenek (18 éves és idősebb népesség, aktív keresők) országonként (%)

Forrás: ISSP (2005) adatai alapján saját számítás.

Hogyan függ össze a munkával való elégedettség és a szabadidő preferálása? Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a munkával való elégedettség hogyan hat arra, hogy valaki a jelenleginél több, kevesebb vagy körülbelül ugyanannyi szabadidőt tart a maga számára ideálisnak. A mutató, amelyet a foglalkoztatottak különböző csoportjainak jellemzésére használtunk, 1 és 5 közötti értéket vehetett fel. Az 1-es azok kapták, akik a jelenleginél kevesebb szabadidővel is megelégednének, az 5-öst pedig azok, akik a jelenleginél sokkal több szabadon felhasználható időre tartanának igényt. A csoportokat a csoportátlaggal jellemeztük (5.8. ábra).

Elsőként azt állapíthatjuk meg, hogy a munkával való elégedettség és a szabadidő hosszára vonatkozó elképzelések országonként különbözőek. Ez azt is jelenti, hogy azok a modellek, amelyek a munkával való elégedettség és a szabadidő hosszára

vonatkozó preferenciák kapcsolatát vizsgálják, nem alkalmasak arra, hogy Európa összes országára érvényes tartalommal bírjanak. Ugyanakkor egyes térségekre egy-egy modell nagyon jól alkalmazhatónak tűnik.

Adataink azt mutatják, hogy például Bulgáriában, Szlovéniában, Cipruson vagy Portugáliában a szabadidő hosszával kapcsolatos elképzeléseket kevésbé befolyásolja az a tény, hogy valaki mennyire elégedett a munkájával. Míg más térségekben, például a skandináv országokban, számos nyugat-európai országban (pl. Svájc, Franciaország) vagy a volt szocialista országok közül Magyarországon nagyobb a szórás a munkával való elégedettség szerint (lásd 5.8. ábra).

A kapcsolat irányát tekintve az mondható el, hogy a több szabadidőt preferálók aránya jellemzően abban a csoportban a legnagyobb, amelyben a munkájukkal elégedetlenek vannak. Legkevésbé pedig a munkájukkal elégedettek vágnak több szabadon felhasználható időre a jelenleginél (lásd 5.8. ábra). Ez az eredmény a kompenzációs modell érvényességét támasztja alá.

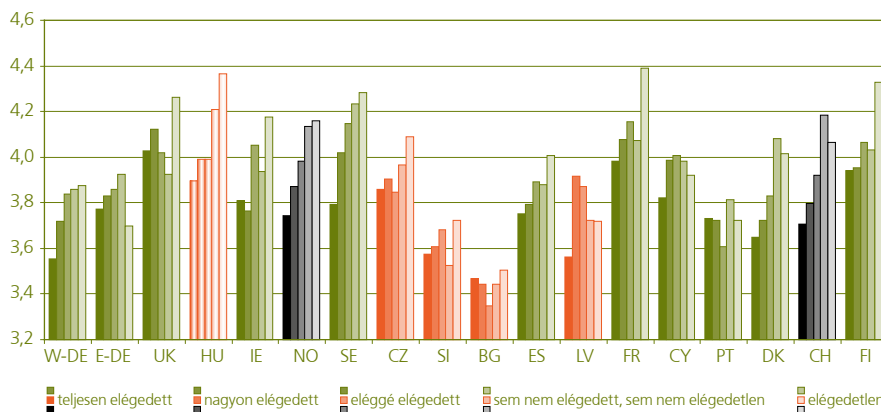
5.8. ábra: A szabadidő hosszára vonatkozó elképzelések a munkával való elégedettség szerint országonként

Megjegyzés:

A mutató értéke:

1 – a jelenleginél kevesebb szabadidővel is megelégedne;
2 – a jelenleginél sokkal több szabadidőre tartana igényt.

Forrás: ISSP (2005) adatai alapján saját számítás.

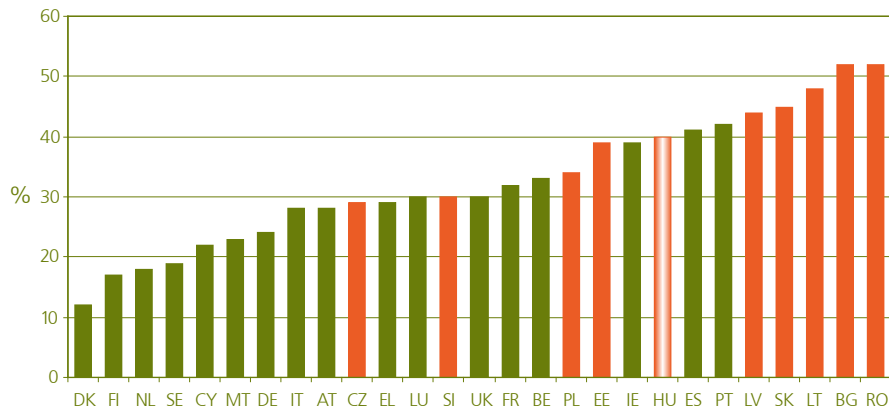

5.4. A pénz szerepe az európai polgárok életében

A munka és a szabadidő mentén kialakult preferenciák erősen függenek attól, hogy az egyének és háztartások milyen jövedelmi helyzettel jellemezhetők, hogy mit jelent számukra a pénz, hogy hogyan használják azt fel. Ezeknek a vizsgálata rendkívül komplex, ebben a tanulmányban csupán a pénzzel, a gazdagsággal kapcsolatos attitűdre szeretnénk rámutatni.

Az Eurobarometer 2008-as vizsgálata szerint a boldogsághoz szükséges jószágok közül a pénz Európa egészére vetítve az első öt legfontosabb között szerepel. Országcsoportonként azonban jelentősek a különbségek: a volt szocialista országok és a régebbi uniós tagállamok elég nyilvánvalóan különülnek el egymástól. A volt szocialista országok döntő többségében a lakosságnak nagy aránya gondolja úgy, hogy a pénz mindenképpen szükséges ahhoz, hogy boldogok legyünk. Leginkább a romá-

nok és a bolgárok gondolkodnak így, de tőlük nem sokkal maradnak el a litvánok, a szlovákok és a lettek sem. A sort a többi volt szocialista ország követi, de viszonylag magas értékekkel jellemezhetünk néhány dél-európai országot is (pl. Portugália, Spanyolország) (5.9. ábra).

5.9. ábra: Mi szükséges a boldogsághoz? Azoknak az aránya, akik a pénzt is jelölték, országonként (%)

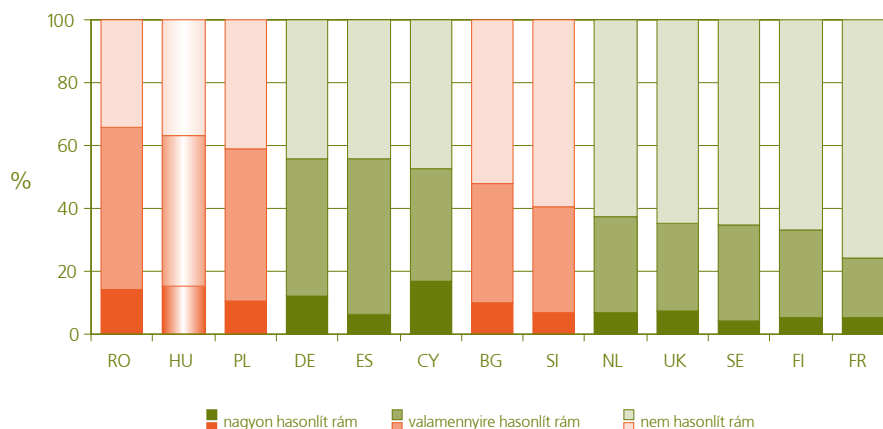
Forrás: Eurobarometer (2008) adatai alapján saját számítás.

A pénz értékelése mögött összetett érzések húzódnak meg. A szegényebb országok, társadalmi csoportok számára a pénz a minimális életkörülmények biztosításához lehet szükséges, míg mások számára a szabadidős tervek megvalósítását szolgálja, megint mások saját maguk vagy az őket követő generációk számára próbálnak biztonságos világot teremteni, amikor igyekeznek minél több pénzt szerezni. A pénz értékelésénél összességében az is szerepet játszhat, hogy akiknek nincs, vagy kevés van belőle, azoknál felerősödik az értéke, míg a magasabb életszínvonalon élők körében leértékelődik.

A pénz a gazdagság, a fogyasztás megtestesítője is lehet. Hogy mennyire fontos a pénz ilyen szempontból az emberek számára, annak vizsgálatát a WVS ötödik hulláma is kutatási körébe vette. Ez alapján leginkább a románok, a magyarok és a lengyelek érzik azt, hogy ők valamilyen mértékben hasonlítanak egy olyan emberhez, akinek számára fontos, hogy gazdag legyen, hogy pénze és drága dolgai legyenek. Legkevésbé a franciákra, a finnekre és a svédekre jellemző ez az állítás (5.10. ábra).

5.10. ábra: Mennyire hasonlít Önre az az ember, aki számára fontos, hogy gazdag legyen; azt akarja, hogy sok pénze és drága dolgai legyenek?
A válaszok megoszlása országoként (%)

Forrás: WVS, ötödik hullám (2005) adatai alapján saját számítás.

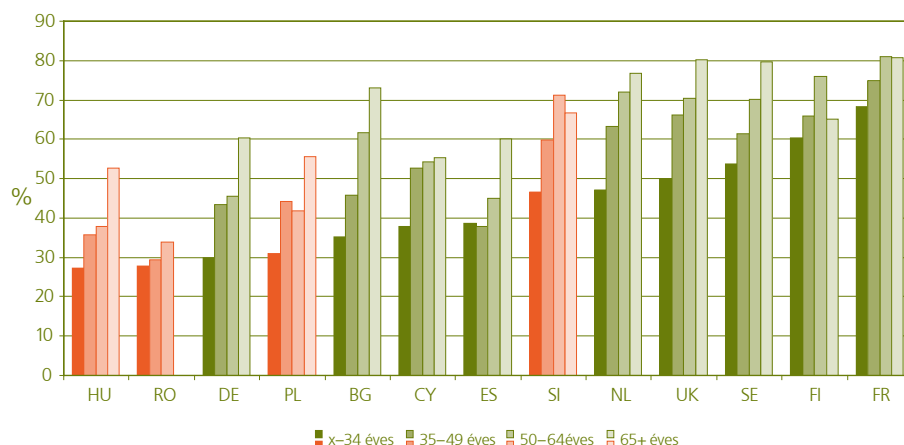

Az országok közötti különbségek szoros összefüggést mutattak az országok élet színvonalával, az általános jóléti szinttel. Minél gazdagabb egy ország, minél magasabb azoknak az aránya, akik nem egyik napról a másikra élnek, annál kevésbé fontos számukra a pénz, annál kevésbé jellemző, hogy vágyaikat egy gazdag, drága javakkal bíró egyén személyében jelenítik meg.

Nyilvánvaló, hogy e tekintetben különbségek vannak életkori csoportonként, amely lényegében minden országban megjelenik. A korosztályok közötti különbségek a legjelentéktelenebbek a franciák körében, a legjelentősebbek pedig a bolgároknál. Általában az jellemző, hogy a 34 év alattiak érzik magukat leginkább hasonlatosnak a példában megjelenített típushoz, legkevésbé pedig a 65 éves és idősebb nemzedék érzi a hasonlatosságot (5.11. ábra).

5.11. ábra: Azoknak az aránya, akikre nem hasonlít az olyan ember, aki számára fontos, hogy gazdag legyen; azt akarja, hogy sok pénze és drága dolgai legyenek – korcsoportok szerint országoként (%)

Forrás: WVS, ötödik hullám (2005) adatai alapján saját számítás.

5.5. Összegzés

A tanulmány azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy az Európai Unió különböző országai-ban élők mennyi szabadidővel rendelkeznek, hogyan viszonyulnak a munkához és a szabadidőhöz, melyiket preferálják a másikkal szemben, mint jelent számukra a pénz, milyen áldozatokat hoznak azért, hogy többet keressenek.

A tanulmány rávilágít arra, hogy ezeket a kérdéseket az adott ország foglalkoztatottsági szintje, a kulturális hagyományok és értékek is befolyásolják. Az is nyilvánvaló, hogy egy adott országban élők nem homogének e téren, és nemek, életkori csoportok szerint is jelentős különbségek vannak.

A vizsgált kérdések többségében jól kirajzolódott az a határ, ami a régi és az új uniós tagállamok között húzódik. Az új tagállamokban – különösen a 2007-ben csatlakozott Bulgáriában és Romániában – fontosabb szerepe van a munkának, többre értékeli azt, mint a régi tagállamokban, noha az utóbbiak sem egységesek. A déli országokban például erőteljesebb a munka fontosságának támogatottsága. Az új tagországok preferenciáját valószínűleg részben az alacsony foglalkoztatással magyarázhatjuk, de szerepet játszik az is, hogy a jólét alacsonyabb szintjén nagyobb szerepet kap az a tevékenység, ami jövedelemszerzéssel jár, nevezetesen a munkavégzés. Ezt erősíti meg az is, hogy az új tagállamokban a boldogság egy mérvadó faktoraként jelenik meg a pénz, míg a régi tagállamokban ez valamivel hátrébb sorolódik. Ez az eredmény egybevág azokkal a kutatási eredményekkel, amelyek a posztmaterialista országokat materialista beállítottságúnak tekintik a régi tagállamokkal szemben, amelyekre inkább a posztmaterialista értékbeállítottság a jellemző (Fedor, 2005).

Hivatkozások

- CHAMPOUX, J. E. (1978): Perceptions of work and non-work: A reexamination of the compensatory and spillover models. *Sociology of Work and Occupations*, 5, 402–422.
- COHEN, A. (1997a): Non-work influences on withdrawal cognitions: An empirical examination of an overlooked issue. *Human Relations*, 50 (12), 1511–1536.
- COHEN, A. (1997b): Personal and organizational responses to work-non-work interface as related to organizational commitment. *Journal of Applied Social Psychology*, 27 (12), 1085–1114.
- DUBIN, R. (1958): *The world of work: Industrial society and human relations*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- DUBIN, R. (1973): Work and non-work: Institutional perspectives. In M. D. Dunnette (ed.), *Work and non-work in the year 2001*. Calif_ Brooks/Cole, Monterey.
- ELIZUR, D. (1991): Work and non-work relations: The conical structure of work and home life relationship. *Journal of Organizational Behavior*, 12, 313–322.
- EUROSTAT (2004): *How Europeans spend their time. Everyday life of women and men*.

- FEDOR, M. (2005): After Materialism or Before Postmaterialism? In Sajda, P. – Blocksome, R. – Nagypál, Sz. (eds.): *Subtle as Serpents, Gentle as Doves Equality and Independence*. Ecumenical Anthology IV. WSCF Central European Subregion. BGÖI & WSCF-CESR, Praha.
- KABANOFF, B. (1980): Work and non-work: A review of models, methods and findings. *Psychological Bulletin*, 88, 60–77.
- KELLY, J. R. – KELLY, J. R. (1994): Multiple dimensions of meaning in the domains of work, family, and leisure. *Journal of Leisure Research*, 26 (3), 251–274.
- KIRCHMEYER, C. (1992): Nonwork participation and work attitudes: A test of scarcity vs. expansion models of personal resources. *Human Relations*, 45, 775–795.
- KOHN, M. (1990): Unresolved issues in work/personality. In Erikson, K. – Vallas, S. (eds.): *The nature of work*. Yale University Press, New Haven.
- RAIN, J. S. – LANE, I. M. – STEINER, D. D. (1991): A current look at the job satisfaction/life satisfaction relationship: Review and future considerations. *Human Relations*, 44, 287–307.
- SHAFFER, G. S. (1987): Patterns of work and non-work satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 72, 115–124.
- TAIT, M. – PADGETT, M.Y. – BALDWIN, T. T. (1989): Job and life satisfaction: A reevaluation of the strength of the relationship and gender as a function of the date of the study. *Journal of Psychology*, 74, 502–507.
- WILENSKY, H. L. (1960): Work, careers and social integration. *International Social Science Journal*, 12, 543–560.